

INSECTEN, DIE DOOR DE KARO-BATAKS GEGETEN WORDEN

Dat verschillende soorten van insecten door onze inheemsche bevolking gegeten en soms zelfs als delicatessé geapprecieerd worden, is een feit van algemeene bekendheid. Toch bestaat er — voor zoover ik weet — in onze literatuur geen enkele publicatie, welke een systematisch overzicht geeft van de soorten, die deel uitmaken van het dieet van den inlander. Uit de buitenlandsche literatuur zijn mij daarentegen wel eenige van zulke publicaties onder oogen gekomen. In 1924 is, onder den titel: "A few insects used as food in Burma", een mededeeling van GHOSH verschenen (Rep. Proc. 5th Entom. Meeting at Pusa, Calcutta, 1924, p. 403-405) en in 1928 onder den titel: "Notes sur les insectes comestibles au Tonkin", een mededeeling van NGUYÊN-CONG-TIEU (Bull. écon. Indochine, XXXI, no. 198, Hanoi). Wat deze laatste publicatie aangaat, heb ik slechts een referaat daarvan (in: Rev. Appl. Entom., XVII, 1929 (1930), p. 237) kunnen raadplegen. Voorts was het mij door de vriendelijke bemiddeling van den heer LIEFTINCK mogelijk inzage te krijgen van een publicatie van GIBBS, AGCAOILI & SHILLING, verschenen in het Philipp. Journ. Sci., 7A, 1912, p. 384-385, en getiteld: "Some Filipino foods". Ten slotte kon ik nog enkele gegevens putten uit BURKILL's "Dictionary of the economic products of the Malay Peninsula" (London, 1935).

Vergelijken wij de hieronder volgende lijst van insecten, die door de Karoneezen geconsumeerd worden, met de opgaven in de bovengenoemde publicaties, dan treft ons een groote mate van overeenstemming, welke uiteraard geen verwondering behoeft te verwekken, aangezien de fauna van Sumatra met die van Zuid-Oost Azië en de Philippijnen veel verwantschap vertoont. In de lijst, die als een eerste bijdrage bedoeld is en die ongetwijfeld nog onvolledig is, zijn de insecten behalve met hun wetenschappelijken naam¹⁾ ook aangeduid met hun Karo-Batakschen naam, zooals mij die door verschillende personen opgegeven werd; indien aan een en dezelfde insectensoort meer namen gegeven werden, zijn ze alle genoteerd. Er zij hier nadrukkelijk op gewezen, dat mijn zegslieden meest allemaal personen waren uit Tongkoh (6 km vóór Brastagi, op 1450 m b.z. gelegen) en uit Bandar Baroe (48 km ten Z. van Medan, op 950 m b.z. gelegen), slechts enkelen waren uit Brastagi, Kaban Djahe dan wel Sibolangit afkomstig. Ook viel het op, hoe verschillende der ondervraagde personen zich min of meer geneerden openlijk te erkennen, dat een of ander insect door hen gegeten werd; dikwijls heette het dan, dat die insectensoort vroeger (d.w.z. door het oudere geslacht) wel geconsumeerd werd doch dat dit thans niet meer gebeurt.²⁾ Het is derhalve geboden om bij het winnen van informaties van dezen en dergelijken aard met groote omzichtigheid te werk te gaan en niet alle verklaringen direct maar voor zuivere munt aan te nemen.

In verreweg de meeste gevallen worden de insecten enkel en alleen gegeten als versnapering of als toespijs bij het rijstmaal, nadat men ze vooraf gekookt dan wel op andere wijze toe bereid heeft en nadat men de onsmakelijke of te harde,

¹⁾ Bij de determinatie van de insecten en de vervaardiging van diverse illustraties verleende het Zoölogisch Museum te Buitenzorg zijn gewaardeerde medewerking, welke hulp hier nogmaals dankbaar gememoreerd moge worden. (Ir P. A. BLIJNDORP was zoo goed eenige sprinkhanen te determineren, terwijl Dr L. KALSHOVEN de laron op naam bracht.—Red.)

²⁾ Een dezer personen drukte zich aldus uit: Hier worden die insecten niet gegeten, maar de orang Pakpak houden er nog heel veel van (!)

onverteerbare deelen verwijderd heeft. Dat sommige soorten van insecten door hun vetgehalte (speciaal van de larvale en pupale stadia) de voedingswaarde van het inlandsche dieet zouden kunnen verhoogen, valt niet te ontkennen; aangezien ze echter — zooals gezegd — hoofdzakelijk als versnapering of als toespijs in gering kwantum (en zeker ook niet dagelijks doch zoo nu en dan maar eens) genuttigd worden, kan het effect in bedoeld opzicht van niet veel beteekenis zijn. In hoe-verre het consumeeren van sommige insecten-soorten mede bepaald wordt door curatieve (resp. aphrodisiacale) eigenschappen — werkelijke of vermeende — dier insecten, blijve hier voorloopig buiten beschouwing.

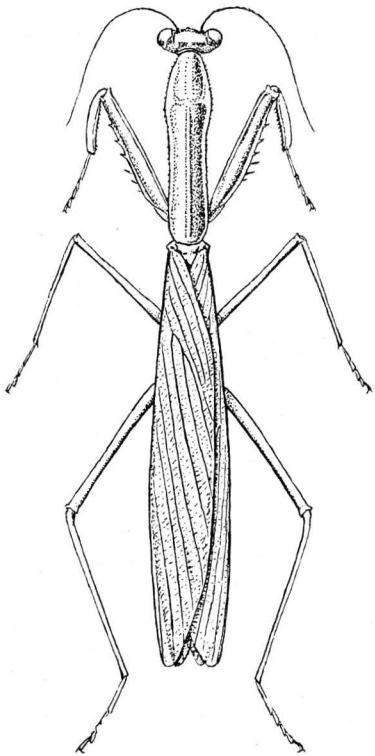

Fig. 1. *Tenodera aridifolia* STOLL.,
nat. gr.

ORTHOPTERA — RECHTVLEUGELIGEN

Vertegenwoordigers uit een 5-tal families, tot de orde der Rechtvleugeligen behoorende, worden door de Karoneezen gegeten.

Fam. Mantidae: Bidsprinkhanen.

Tenodera aridifolia STOLL — tjekoea, katjikoea.

Behalve het volwassen dier worden ook de schuimige eierpakketten wel opengebroken en de gele, kleverige eieren rauw opgepeuzeld. Andere soorten van Mantidae zouden eveneens gegeten worden.

Fam. Acridiidae: Veldsprinkhanen.

Oxya chinensis THUNB. en verwante soorten

— kieriek te boe.

Phloeoba antennata BR. v. W. — labang loendjoeng.

Gastrimargus marmoratus THUNB.

— labang kesër kesër.¹⁾

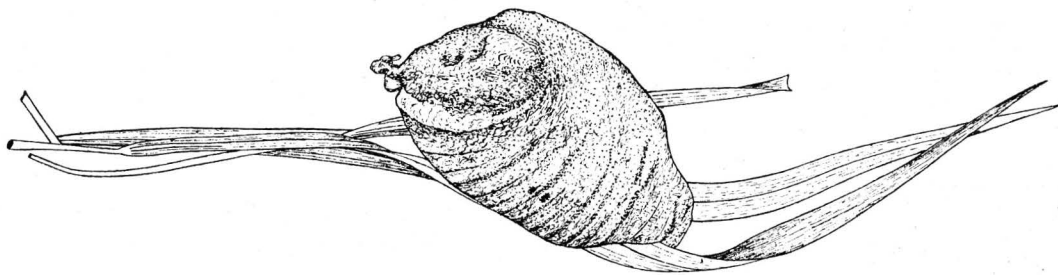

Fig. 2. Eierpakket van *Tenodera aridifolia* STOLL., $\times 1\frac{1}{2}$.

Catantops infuscatus HAAN.

— labang ketang¹⁾.

Valanga nigricornis sumatrensis UVAROV.

— labang koening.

Patanga succincta L.

— labang katier.

Fam. Tettigoniidae: Sabelsprinkhanen.

Mecopoda elongata L.

— labang kaboe.

¹⁾ De labang kesër kesër en de labang ketang werden door de meeste mijner informateurs voor één en dezelfde soort gehouden; slechts enkelen maakten onderscheid tusschen de beide Acridiiden.

Meestal worden de genoemde veld- en sabelsprinkhanen, nadat men ze heeft ontdaan van vleugels en achterpooten,¹⁾ gewoon gegorengd of gebakard; sommige menschen geven er echter de voorkeur aan ze boven het vuur gaar te stoomen in een bamboekoker gevuld met een beetje water, waaraan wat zout is toegevoegd.

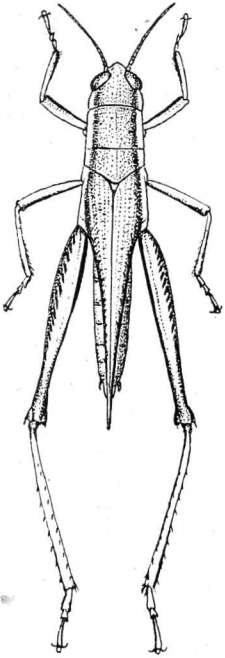

Fig. 3. *Oxya chinensis*
THUNB., $\times \frac{1}{2}$

Fam. Gryllidae: Krekels.

<i>Brachytrypes portentosus</i> LICHT	— koeroeng.
<i>Gymnogryllus elegans</i> GUÉR.	-- koeroeng taloen.
<i>Gryllus mitratus</i> BURM.	— kieriek bierieng.
<i>Nisitira vittata</i> HAAN.	— kieriek koeliekap.

Fam. Gryllotalpidae: Veenmollen.

- Gryllotalpa africana* P. DE B. — siengkeh.

Van de twee hier voorkomende soorten van veenmollen, *G. africana* en de veel forskere *G. hirsuta* BURM., wordt alleen de eerstgenoemde soort gegeten. Voor *G. hirsuta* is de Karo-Bataksche naam soengkoer. De voorbereiding van krekels en veenmollen geschiedt op dezelfde wijze als van sprinkhanen.

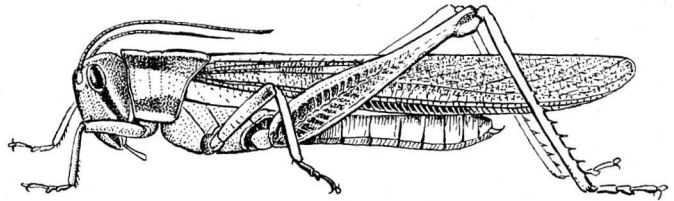

Fig. 4. *Patanga succincta* L., nat. gr.

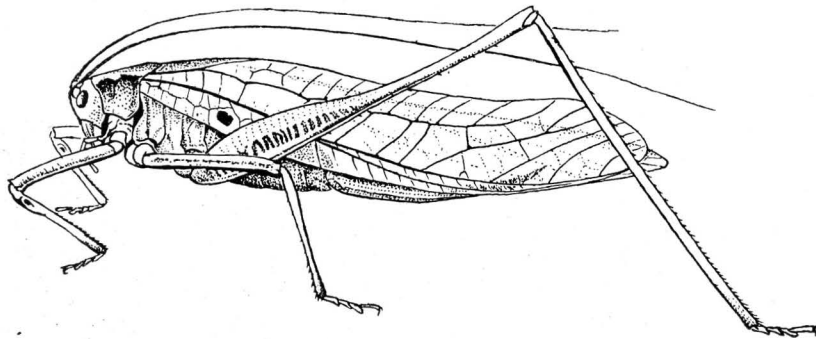

Fig. 5. *Mecopoda elongata* L., nat. gr.

ISOPTERA —
TERMIETEN

Odontotermes spec.

kalimpáda.

De gevleugelde individuen (Maleisch: laron) worden gegorengd of gebakard gegeten; van het bestaan eener koningin, die op Java — althans in de Brebes-streek —

als delicatessen genoten wordt, was geen mijner zegslieden op de hoogte.

¹⁾ Dit doet men althans bij de groote soorten (resp. exemplaren), bij de kleine soorten (resp. jonge individuen van groote soorten) let men daar niet zoo op. Bij de grootste soorten worden ook nog wel ereis kop en thorax afgeknepen en tegelijk daarmede maag en darm verwijderd op een manier, die aan het pellen van garnalen doet denken.

ODONATA — LIBELLEN

Fam. Libellulidae: Glazenmakers.

Pantala flavescens F. en *Tramea limbata euryale* SELYS
— tjiebt, tjiewët.

Fam. Aeschnidae: Glazenmakers.

Anax guttatus BURM.
— sërpoes sërpoes.

De volwassen dieren (sierie sierie) worden niet genuttigd, wel de larven, nl. als koewah. Ongetwijfeld zal bij nader onderzoek nog wel blijken, dat ook de jeugdstadia van andere soorten dan de drie hier genoemde gegeten worden.

HEMIPTERA — SNAVELINSECTEN

Fam. Belostomatidae: Reuzenwaterwantsen.

Sphaerodema rusticum F.
— lepah lepah.

Fam. Nepidae: Waterschorpionen.

Laccotrephes robustus STÅL —
rangie, rangie, perangin
angin, rieang rieang.

De dieren worden ofgegrengd dan wel gebakard of — en dit schijnt vaker nog het geval te zijn en geldt eveneens t.a.z. van de lepah lepah — men gebruikt een afkooksel of sopje (koewah) ervan bij de rijst.

Fam. Cicadidae: Zangcicaden.

De groote soorten uit de geslachten *Platylomia*, *Dundubia*, *Pomponia*, etc., die hier algemeen aangeduid worden met de namen soeweh soeweh (soewei soewei) en petpet, worden geconsumeerd, meestal gegrengd of eenvoudig gebakard, nadat vooraf de vleugels verwijderd zijn; bepaaldelijk de eierdragende wijfjes worden in culinair opzicht gewaardeerd. Men vangt de cicaden met behulp van een dun stokje (lidi van een aren-palm b.v.), waarvan de punt gedoopt is in poeloet of een andere kleverige stof.

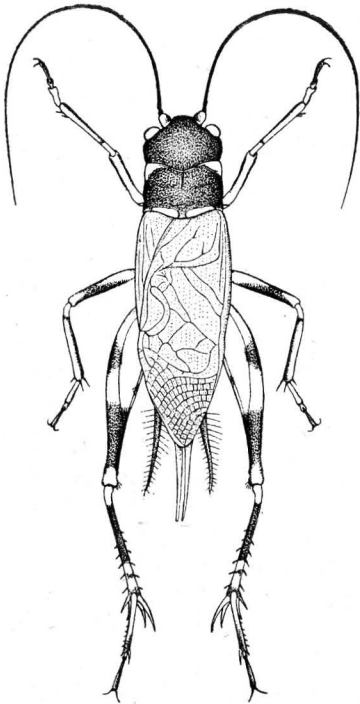

Fig. 6. *Gymnogryllus elegans*
GUER., $\times 1\frac{1}{2}$.

Fig. 8 Volwassen larve
eener *Anax*-soort, $\times 1.6$.

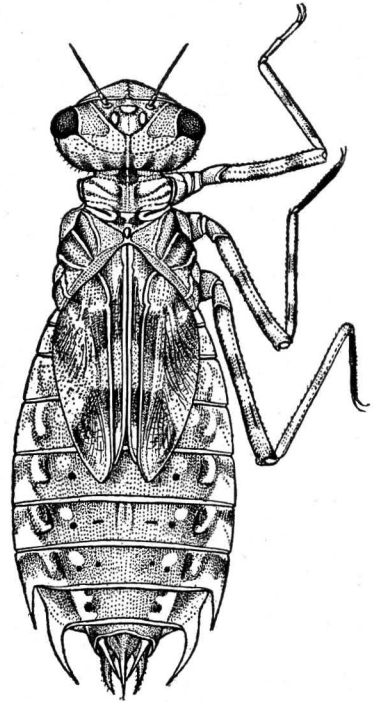

Fig. 7. Volwassen larve van *Pantala*
flavescens F., $\times 3\frac{1}{3}$.

COLEOPTERA — KEVERS of TORREN

Fam. Dytiscidae: Waterroofkevers.

Cybister tripunctatus OL. — kebën kebën.

Zoowel de kevers als de larven (ngiek ngiek, biek) worden gegeten; van de kevers wordt echter eerst de kop verwijderd, aangezien die bitter smaakt en stinkt. (De Europeesche waterroofkevers scheiden onder omstandigheden aan den voordan wel achterrand van het halsschild een onaangenaam riekende, melkachtige vloeistof af; zeer waarschijnlijk doet de kebën kebën dit eveneens.)

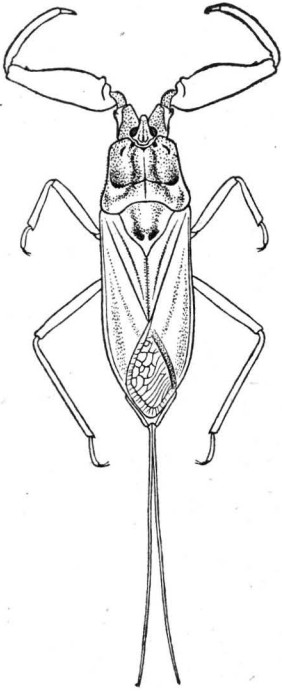

Fig. 9. *Laccotrephes robustus* STÅL., nat. gr.

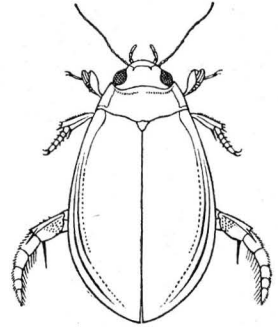

Fig. 10. *Cybister tripunctatus* OL., iets vergr.

Fam. Melolonthidae: Meikevers.

Van sommige soorten van Melolonthinen worden de larven (engerlingen), poppen en kevers gegeten. Terwijl de gewone Karo-Bataksche naam voor keverlarve kidoe is, geeft men aan deze engelingen den naam van riedëp of riedap; pop heet in het Karo-Bataksch gabe (gabei), kever algemeen kajat. Bepaalde soorten van kevers worden door een afzonderlijken naam onderscheiden; *Anomala*-soorten b.v., noemt men hier kalimpenëk of tempenëk. Meestal echter wordt zoo'n bepaalde soort aangeduid door toevoeging van een tweeden naam achter het woord kajat, b.v. kajat ndopar, kajat pola. Uit mijn collectie werden de volgende soorten door verschillende personen als eetbaar aangewezen:

<i>Lepidiota stigma</i> F.	—	kalimpenëk kapoer.
<i>Psilopholis grandis</i> CAST.	—	kalimpenëk, tempenëk.
<i>Exopholis hypoleuca</i> WIED.	—	

Fam. Dynastidae: Reuzenkevers.

Chalcosoma atlas L. — kajat goeng.

De naam kajat goeng werd te Bandar Baroe aan den atlaskever gegeven, in Tongkoh gaf men er geen aparten naam aan. Larve, pop en kever worden genuttigd, evenals van de onderstaande soort:

Xylotrupes gideon L. — kajat ndo(u)koem, kajat katjiemboeah.

Alvorens men de larven dezer beide Dynastiden ter consumptie toebereidt, verwijdt men het donkergekleurde, onsmakelijke uiteinde van het abdoom; dit geschiedt trouwens ook bij de bereiding van de larven der Melolonthinen. Men eet alleen de larven, die kort voor de verpopping staan en dan aan de grauwwgele kleur (veroorzaakt door het verhoogde vetgehalte) kenbaar zijn. De afbeelding (fig. 12) stelt voor de larve van de verwante Reuzenkever, *Oryctes rhinoceros* L.

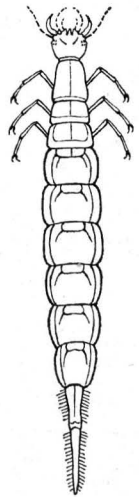

Fig. 11. Larve van *Cybister tripunctatus* OL., nat. gr.

Fam. Cerambycidae: Boktorren.

Batocera gigas DRAP. — kajat ndo(u)par, ntjiet ntjiet.

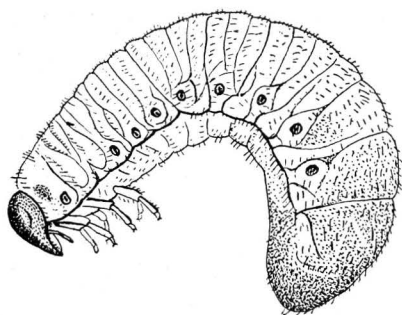

Fig. 12. Larve van *Oryctes rhinoceros* L., nat. gr. (uit DAMMERMAN).

Hoewel mij in Tongkoh en Brastagi verzekerd werd, dat de kevers zelf niet geconsumeerd worden, hoorde ik in Bandar Baroe het tegendeel beweren; dáár worden larven, poppen en kevers graag gegeten. De larven en poppen van andere Cerambyciden schijnen eveneens gegeten te worden, waarbij men evenwel onderscheid maakt naar de houtsoort, waarin ze voorkomen, met dien

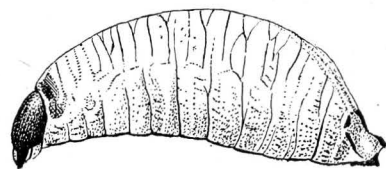

Fig. 13. Larve van *Rhynchophorus ferrugineus* F., nat. gr. (uit DAMMERMAN)

verstande, dat sommige in zeer bepaalde houtsoorten levende boktorlarven als oneetbaar gelden.

Fam. Curculionidae: Snuitkevers.

Rhynchophorus ferrugineus var. *schach* F. — kajat po(u)la.
Men eet de larven en poppen, bij uitzondering ook weleens de kevers.

HYMENOPTERA — VLIESVLEUGELIGEN

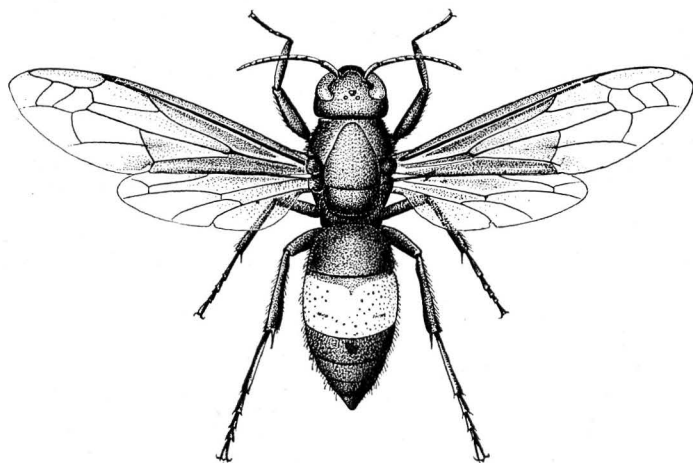

Fig 14. *Vespa tropica* L. ♀, $\times 1\frac{1}{3}$.

Fam. Formicidae: Mieren.

Cremastogaster vandermeer-mohri MEN. — katiepioeng.

De zeer opvallende kartonnenen van deze miersoort worden opgehakt en boven een zeef uitgeschud; eieren, larven en poppen worden bijeen geveegd, fijn gewreven en tot een sambalan verwerkt.

Fam. Vespidae: Sociale wespen

Vespa tropica L. —

tjiegrawak, siegrawak

Vespa luctuosa SM. var. *malayana* BEQ. — oewiel oewiel.

Provespa anomala SAUSS.

en *P. nocturna* V. D. VECHT

} aloembërngie, aliemberoengie,
(sie) lëngkoesie.

De larven en poppen van deze vier wespensoorten worden gegeten, nadat men ze heeft toe bereid op de manier, zooals hieronder voor *Apis dorsata* en *Apis indica* is aangegeven.

Fam. Apidae: Bijen en Hommels.

Apis dorsata F. — lebah lebah.

Apis indica F. — arienggeneng.

Van beide soorten gelden de jeugdstadia als een lekkernij. Men kookt ze in een prioek onder toevoeging van wat zout, uien en tjabé; soms doet men er ook nog asem ondjé of sereh bij. Voorts worden ze wel genuttigd met gesuikerde kokosmelk (santen), nadat men de dieren gedood heeft door ze een oogenblik in kokend water te dompelen of door ze daarmee te overgieten dan wel ineens met de santen te koken. De honing — tênggoelie — is uiteraard eveneens een gewaardeerd consumptie- tevens handelsartikel.

Trigona sp. — bën bën.

Deze angellooze bijtjes leveren eveneens een eetbare honing, welke echter in kwaliteit achter staat bij die van de beide genoemde *Apis*-soorten.

Xylocopa latipes DR. — bĕ reng bĕ reng.

Van deze alom aanwezige houtbij (Maleisch: koembang) nuttigt men behalve de larven ook de voedselbrij (honing gemengd met stuifmeel) uit de cellen der larven.

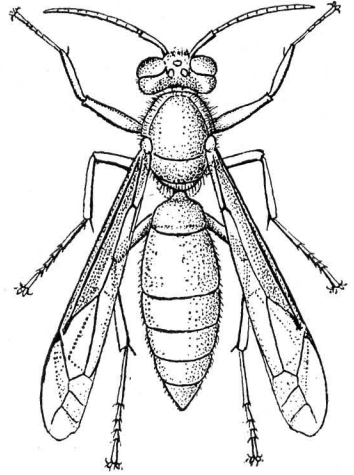

Fig. 15. *Provespa nocturna*
v. d. VECHT. ♀, × 2.

LEPIDOPTERA — VLINDERS.

Fam. Hesperidae: Dikkopvlinders.

Erionota thrax L. — oendoek oendoek.

De wit bepoederde rupsen van *Erionota thrax*, die leven en zich verpoppen in kokervormig ineengerolde gedeelten van pisang- of klapperbladeren, heeten in het Karo-Bataksch oendoer oendoer; de rupsen zoowel als de poppen worden door sommige personen gegeten.

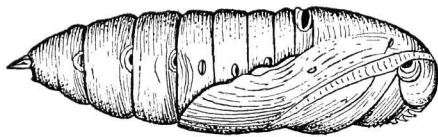

Fig. 16. Pop van *Acherontia lachesis* F. (naar DUPONT), nat. gr.

Fam. Sphingidae: Pijlstaarten.

Acherontia lachesis F. —

Acherontia styx WESTW. —

Herse convolvuli L. —

} ampoel ampoel.

Alleen de poppen van deze groote Sphingiden worden gegeten; na aan een lidi te zijn gestoken, houdt men de poppen eventjes in of boven het vuur. De naam ampoel ampoel voor de imagines is niet kenmerkend, aangezien men ook andere *Heterocera* daarmee aanduidt; dit geldt eveneens voor den naam ketádoe, waarmee nl. ook niet uitsluitend de rupsen van Sphingiden bedoeld worden.